

ULUSLARARASI

SANAT TARİHİ

SEMPOZYUMU

Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan
10-13 Ekim 2001

BİLDİRİLER

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ

İZMİR-2002

Sempozyuma Katkıda Bulunanlar:

T. C. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürleri Araştırma ve Geliřtirme Genel Müdürlüğü
Türkiye Bilimler Akademisi (T BA)
Ege Üniversitesi Rektörlüęü
 zmir Büyükřehir Belediye Başkanlığı
Sayın İsmail Akçura (Anemon Otel/Manisa)
Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

Sempozyum Düzenleme Komitesi:

Prof. Dr. Rahmi Hüseyin  NAL
Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY
Prof. Dr. Zeynep MERCANGÖZ
Yard. Doç. Dr. Yekta DEM RALP
Yard. Doç. Dr. řakir ÇAKMAK
Arař. Gör. Ertan DAř
Arař. Gör. Sevinç GÖK
Öęr. Gör. Mehmet KAHYAOęLU
Yusuf OęUZ

Teknik Tasarım ve Düzenleme:

Arař. Gör. Sedat BAYRAKAL
Arař. Gör. Sevinç GÖK

Kapak Tasarımı:

Arař. Gör. Ertan Dař

Baskı:

Ege Üniversitesi Basımevi
Bornova- ZM R

İsteme Adresi:

Ege Üniv. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığı
35100 Bornova- ZM R
0232-3884000/1325

*Bu kitap, T. C. Kültür Bakanlığı,
Türkiye Bilimler Akademisi ve Yařar Holding'in katkılarıyla basılmıştır.*

SALEPÇIOĞLU AİLESİNİN İZMİR'E KATKILARI VE SALEPÇIOĞLU CAMİİ

İnci KUYULU ERSOY*

İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ticaret merkezlerinden biri olan ve bu önemini gerek demografik yapısı, gerekse mimari eserlerinin çeşitliliği ile gözler önüne seren bir kenttir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, İzmir'in ticaret yaşamında, Avrupalıların ve azınlıkların etkin bir rol oynadıkları kabul edilen bir görüştür. Ancak, bunun yanında, müslüman Türklerin inşa ettirmiş oldukları tespit edilen 100'den fazla han, ticaret alanında Osmanlıların da etkin olduklarını kanıtlamaktadır¹. Bu etkinlikte rol alan vezirler, ağalar ve şehrin ileri gelen aileleri, ticaret yapılarının o dönemlerde gelir getimesi nedeniyle de bu tür yapıların inşasına önem vermişlerdir.

Özellikle 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başları arasındaki süreçte bu ailelerin inşa ettirdikleri değişik türdeki mimari eserler, aynı zamanda kentsel çevreye önemli katkılarda bulunan yapılar olarak da dikkati çekmektedir. Bugün, Kemeraltı kentsel sit alanı içine ve kentin farklı bölgelerine dağılmış olan çok sayıda yapı, bu durumu kanıtlayacak sayısal yoğunluğu sahiptir. Katipoğulları, Çerçioğulları, Dervişoğulları, Fazlıoğlu, Kantarcıoğlu, Kadioğlu, Manisalıoğlu, Mısırlıoğlu ve burada sayamadığımız birçok aile arasında Salepçioğulları da, imar etkinlikleri açısından kente önemli katkılarda bulunmuş ailelerden biridir.

Bu ailenin İzmir tarihi içerisindeki rollerine bakacak olursak; örneğin İzmir Hükümet Konağı, 1853-54 tarihinde İzmir eşrafından Salepçioğlu Hacı Ahmet Efendi'nin mutemetliği altında, İzmir'de vilayet teşkilatının yapılmasında ilk vali tayin olunan Sabri Paşa zamanında yapılmıştır². 20. yüzyılın başında, Beyler Sokağı'nda Salepçioğlu Hacı Ahmet Efendi'nin Konağı'nın yıllık 100 liraya kiralandığı, hatta, aynı konağın harem dairesinin Şehir Kulübü ile İttihad ve Terakki Merkezi'ne kiraya verildiği; selamlık bölümünün ise Milli Kütüphane'nin çekirdeğini oluşturan bir kitaplık haline getirildiği bilinmektedir³. Bunun dışında, çeşitli camiler içinde bulunan kitapların toplanarak Salepçioğlu Camii'nin altında *Hisar Kütüphanesi* adıyla hizmete açıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır⁴. Ayrıca Salepçioğulları'na ait çeşitli yapı ya da dükkanların icarından çeşitli harcamaların yapıldığı ve bu sayede belli ölçüde aile dışına da maddi katkıda bulunulduğu anlaşılmaktadır⁵. Bu katkılar arasında, Gureba

* Prof.Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.

¹ İzmir hanları hakkında bilgi için bkz. B.Ersoy, *İzmir Hanları*, Ankara 1991.

² *İzmir Rehberi* (İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti Neşriyatından, S.XI), İstanbul 1934, s. 116.

³ *İzmir Rehberi*, s. 176.

⁴ Maarif Vekaleti celilesinin 3.5.1933 tarih ve 286 numaralı tahrirâtı ile bu kütüphanenin Halkevi'ne nakledilmesi emredilmiştir. Bkz. *İzmir Rehberi*, s. 178, 180.

⁵ Bkz. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan 596 no.lu defterin 17.sayfa, 12. sırasında kayıtlı İzmir'de Hacı Mehmet Ağa oğlu Hacı Ahmet Efendi Vakfı'na ait Rebiyülevvel 1311 tarihli vakıf şartnamesinin yeni harflere çevrilen örneği. Bu örneği ve makale sonunda verdiğimiz Salepçioğlu Camii'nin cephe

Hastanesi'ne gelen hastaların yiyecek ve giyeceklerine harcanmasını; aynı bölgede yer alan birçok caminin görevlisine maaş olarak verilmesi ve bunun gibi vakfiyede yer alan istekler ailenin hayat felsefesini gösteren ilgi çekici bir olgudur.

Salepçioğulları'nın İzmir'de Salepçioğlu Hanı, Büyük Salepçioğlu Hanı ve Küçük Salepçioğlu Hanı olmak üzere Kemeraltı Caddesi'nde birbirine yakın üç han yaptırdıkları bilinmektedir⁶. Üçü de 19. yüzyıla tarihlendirilen ve ahşap olan bu hanlardan hiç birisi günümüze ulaşamamıştır. Hatta, 1968-69 yıllarında yıktırılan bu hanların yerinde bugün modern Salepçioğlu İş Merkezi yükselmektedir. Büyük Salepçioğlu Hanı'nın bir bölümünün ise daha önceden yıkıldığı ve içine ailenin kendi vasiyeti doğrultusunda *Salepçioğlu Camii ile Mektep ve Medresesi*'nin inşa edildiği bilinmektedir.

Salebci-zade Hacı Ahmet Efendi bin Hacı Mehmet Ağa bin Hasan'a ait 16 Rebi'ül-evvel 1311 (27 Eylül 1893) tarihli vakfiyeden Kemeraltı Caddesi, Hacı Mahmut Sokağı'nın köşesinde Büyük hanın içine bir cami, bir mektep ve yedi oda ile bir derslane ve heladan oluşan bir medrese inşa ettirilmesini vasiyet ettiği anlaşılmaktadır⁷. Hacı Ahmet Efendi'nin yaptırılmasını vasiyet ettiği bu yapıların han içinde inşa edilen iki katlı bir binada toplandığı, üst kata caminin, alt kata ise mektep ve medresesinin inşa edildiği, bina emininin de Gürcü Emin Efendi olduğu ifade edilmektedir⁸.

Caminin son cemaat yerinde, orta kapı üzerinde yer alan ayet kitabesinde bulunan "*bed-i sene 25 Rebi'ül-ahir 1313, hitamı sene 25 Zilhicce 1323*" ibaresinden de, yapının inşasına 15 Ekim 1895 tarihinde başlandığı ve 27 Şubat 1906 tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Caminin mihrap ve minberinde bulunan ayet kitabelerinde de 1323/1905-6 tarihi bulunmaktadır.

Bugün son cemaat yerinin kuzey duvarında asılı olan ve cephelerini gösteren bir çizimin (Şek.1) altında "*Salebci zade merhum Hacı Ahmed Efendi'nin vasiyeti vechile İzmir naibi semahatlü Mehmed Emin Efendi Hazretleri; Nezaret-i komisyon-ı mahsus marifetiyle İzmir'de Kemeraltı Caddesi'nde Büyük Han derununda inşa ettirilen cami-i şerifin müstemisidir*" şeklindeki yazı da, caminin Büyük Salepçioğlu Hanı'nın içine inşa edildiğini gösteren bir belgedir⁹. Caminin inşaatı sırasında Allame Hoca adında bir şahsın murakıb olarak bulunduğu ancak uzun bir zaman geçmeden minaresinin yıkılmasından dolayı Salepçioğlu Camii'nin inşaatında iyi bir kontrolörlük yapamamış

çizimlerini tarafımıza veren Salepçioğlu Camii hatip imamı Sayın Vural Akçay'a teşekkür ederim. Ayrıca vakfiyenin içeriği için bkz. M.Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Cami ve Mescidleri Hakkında Ön Bilgi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.4-5 (1973-74), 1974, s. 136.

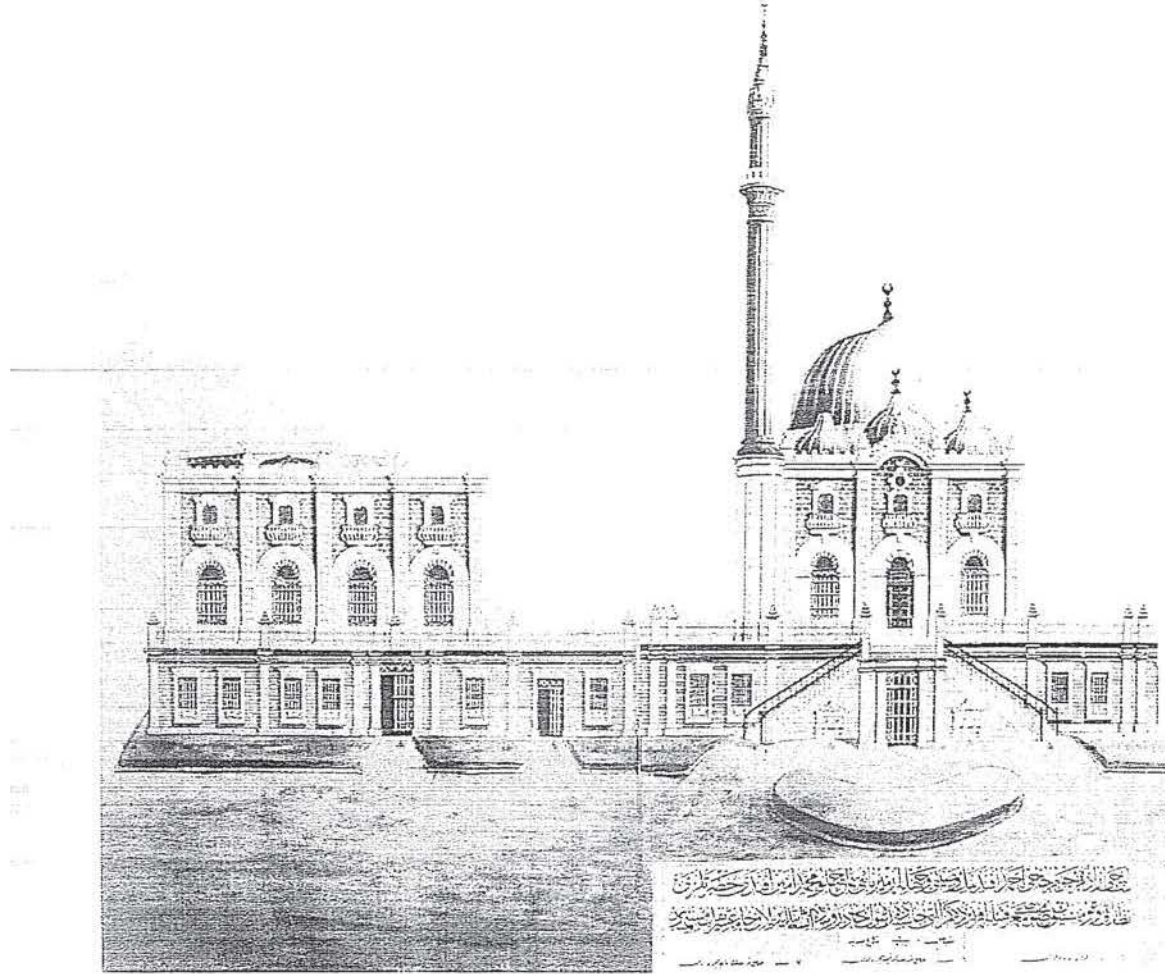
⁶ Büyük ve Küçük Salepçioğlu Hanı için bkz. M.Aktepe, "İzmir Hanları ve Çarşıları Hakkında Ön Bilgi", *Tarih Dergisi*, S.25 (1971), s. 142-43.; Bu iki han ve fotoğrafları ile diğer Salepçioğlu Hanı için bkz. B.Ersoy, *İzmir Hanları*, Ankara 1991, s.112-113.

⁷ Bkz. Not 5. İzmir Vakıflar Müdürlüğü, II. Vakfiye Defteri, s. 68/70'de bulunan vakfiye için bkz. M.Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Cami ...", s. 136.

⁸ Raif Nezih, *İzmir Tarihi*, İzmir 1926, 18.Forma için bkz. B.Akyay, *Raif Nezih'in "İzmir Tarihi" Eserinin Yeni Harflere Çevrilmesi*, (E.Ü.Tarih Bölümü, yayınlanmamış Lisans Tezi), s.334. Aynı eser s. 315'de ise bu yapıların inşa edilmesinin 15 Teşrinievvelinin 1311(27 Ekim 1895) tarihinde, Salepçizade Hacı Mehmed Efendi tarafından vasiyet edilmiş olduğu ifade edilmektedir. Bani konusuyla ilgili değerlendirme için bkz. M.Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Cami ...", s. 137.

⁹ Bu çizimde bazı bölümlerin, yapının bugünkü görünümüyle aynı olmadığı görülmektedir.

olduğu anlaşılmaktadır¹⁰. Orijinal minarenin yerine 1927 yılında bugünkü minare inşa edilmiştir¹¹.

Şek.1- İzmir Salepçioğlu Camii. Cephe çizimi.

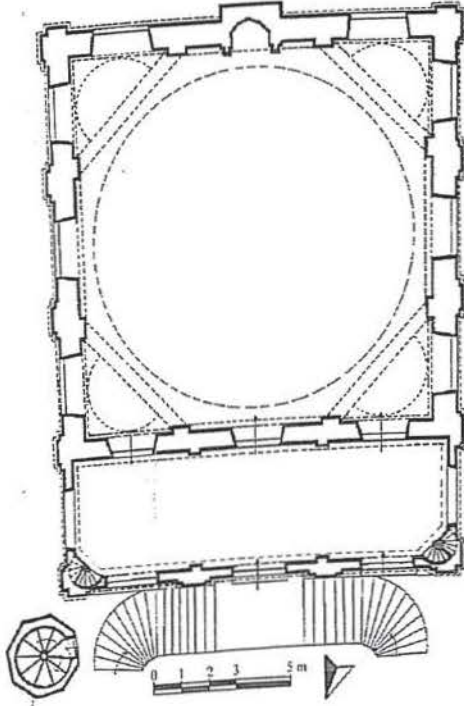
Salepçioğlu Camii, mekteb ve medrese olarak tasarlanmış bir alt katın oluşturduğu, kenarlarına sıralanmış babalar ve bu babalar arasına yerleştirilmiş parmaklıklarla çevrelenerek oluşturulmuş geniş bir platformun üzerinde yer alır (Res.1). Camiyi doğu, batı ve kuzeyinden bir 'U' şeklinde dolanan avlu işlevi yüklenmiş bu platforma kuzeydeki iki yönlü merdivenlerle ulaşılır (Res.2-3).

Cami, tek kubbeli kübik bir harim ile kuzeyindeki alt katı son cemaat yeri, üst katı mahfil olarak tasarlanmış iki katlı kapalı bir ön mekan ve kuzeydoğu köşede yer alan ve yapıdan bağımsız inşa edilmiş minareden oluşur (Şek.2-3).

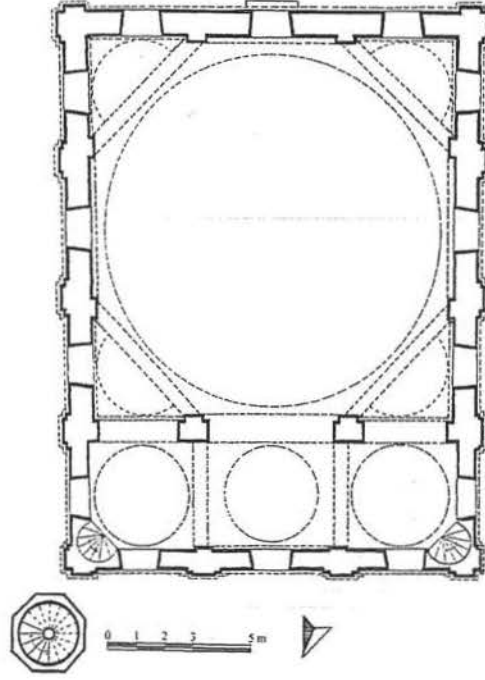
¹⁰ Raif Nezih'in aynı eseri için bkz. B.Akyay, *a.g.tez.*, s.316.

¹¹ M.Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Cami ...", s. 137.

İnşa malzemesi olarak yeşil renkli düzgün kesme taş ve beyaz mermer kullanılan yapının örtü sistemini oluşturan harim kubbesi ile ön mekanın üç kubbesi kurşunla kaplanmış ve birer alemle taçlandırılmıştır. Ana kubbe, köşelerinde birer pilaster bulunan sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuş ve kasnağın her yüzüne oval bir çerçeve içine alınmış ikiyeşer pencere yerleştirilmiştir. Diğer kubbeler ise ortadaki daha yüksek olmak üzere sivri tepeli olarak yapılmışlardır.

Şek.2- İzmir Salepçioğlu Camii. Plan
(E.Albaş'dan işlenerek).

Şek.3- İzmir Salepçioğlu Camii. Plan. Mahfil
katı seviyesinden (E.Albaş'dan işlenerek)

Konstrüksiyon açısından bakıldığında ayaklarla taşınan ve perde duvarlarla kapatılarak oluşturulduğu anlaşılan yapının güney cephesi dışındaki cepheleri, bu ayakların dışta birer pilaster olarak yansıtılmasıyla oluşturulmuş dikey panolar şeklinde değerlendirilmiştir. Bu panoları oluşturan pilasterler yatay çizgilerle hareketlendirilmiş ve saçak üstünde de yaklaşık 1.5 m.lik küçük birer kule niteliğinde vurgulanmıştır. Kuzey cephenin orta bölümü haricinde, bu kuleler arasında kalan kesimlerde parapet duvar yer alır. Üstten silmeli mermerden bir saçakla sınırlandırılan cephenin yukarıda değindiğimiz gibi pilasterlerle arasında kalan ve birer pano şeklinde değerlendirilen perde duvar niteliğindeki bu bölümlerinin içine alt ve üst seviyelerde birer pencere açılmıştır.

Yapının güney cephesi dışındaki kuzey cephesi iki pilasterle üçe, doğu ve batı cepheleri ise üçer pilasterle dört bölüme ayrılmıştır. Daha sade görünümlü olan güney cephesinde ise alt sırada iki, üst sırada üç pencere bulunmaktadır. Daha büyük olan alt sıra pencerelerinin mermer sövelerinin kemer başlangıç noktalarıyla birleştiği yerlere

konsol görünümlü profilli birer başlık konmuş ve üstlerinde yer alan yine profilli silmelerle hareketlendirilmiş yuvarlak kemerlerin kilit taşlarında dışa taşıntılı profillendirmelere yer verilmiştir. Bu iki alt kat pencereresi arasında, ekseninde yer alan dışa taşıntılı dikdörtgen pirizma, mihrap nişini dıştan destekleyen bir payanda şeklinde olup bu kütleinin üst bölümü de yapı saçak silmelerine benzer profilli bir kuşakla taçlandırılmıştır. Daha küçük boyutlu olan üst sıra pencereleri kilit taşı belirginleştirilmiş yuvarlak birer kemerle örtülmüştür. Altta profilli birer denizliğe sahip olan bu pencereler, üstte yanlarda düz ortada basık yuvarlak kemer formu birer tepelikle son bulur.

Pilasterlerle dört düşey bölüme ayrılmış doğu ve batı cephelerinde, her bölüme altı üstlü gelecek şekilde ikişer pencere yerleştirilmiştir (Res.2). Bu pencereler güney cephedeki pencerelerle aynı özellikleri göstermekle birlikte; alt sıra pencereleri mermer söveli ve yine mermerden yuvarlak kemerli olmakla birlikte, söve ve kemerler güney cepheye nazaran daha geniş tutulmuş; dıştan ise ikinci bir söve ve kemer ile kuşatılmıştır. Dışa taşkın kilit taşı bu ikinci kemerin ve sövenin konması, yanlarda pilasterlerle, üstte ise pencere ile arasında kalan cephe yüzeyinin yok olmasına ve kilit taşı ile üst pencere denizliğinin birleşmesine neden olmuştur. Her iki cephenin kuzey ucunda bulunan ve son cemaat yerinin ikinci katına açılan pencerelere demir korkuluklar yerleştirilerek balkon görünümü kazandırılmıştır.

Yapının kuzey cephesi doğu ve batı cephelerle benzer özellikler taşımakla birlikte; cephe pilasterlerle dört yerine üç düşey bölüme ayrılmış ve ortadaki bölüm, yarım daire formu bir alınlıkla taçlandırılmıştır (Res.1-2). Toplam altı açıklık bulunan cephede, üst sıra pencerelerden ortadaki yarım daire formu çıkıntı yapan bir mükebbire olarak değerlendirilmiştir. Üst kesimine de tepelik yerine alemle sonlanan ve içinde *Maşallah* yazısı bulunan yuvarlak bir madalyon yerleştirilmiştir. Alt sırada ise, doğu ve batı cephenin alt sıra pencereleriyle aynı biçim özelliklerini taşıyan ve son cemaat yerine girişi sağlayan üç kapı açılmıştır. Bu girişlerden ortadakinin önünde, cepheye dıştan eklenmiş bir giriş mekanı mevcuttur. Bu bölümün sonradan eklendiği arkasındaki kapı kemerinin kısmen görülmesinden de anlaşılmaktadır. Kaldı ki, cephe çizimlerinde bu bölüm gösterilmemiştir.

İki katlı ön mekanın son cemaat yeri olarak tasarlanmış alt katının örtüsü iki yanda putrelli volta döşeme, orta kesimi ise düz tavadır (Res.4). Doğru ve batı duvarlarındaki yuvarlak kemerli büyük birer pencere ile dışarıya açılan son cemaat yerinin kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerine mahfil katına çıkışı sağlayan birer döner merdiven yerleştirilmiştir. Kuzey duvarı, düşey yerleştirilmiş iki pilasterle üç bölüme ayrılmış ve her bölümün ortasına birer giriş yerleştirilmiştir. Açıklıkları iki yandan sınırlayan sathi yivlerle profillendirilmiş mermer söveler, yine profilli birer konsola sahiptir. Bu konsol üstünde yer alan bölüm, genel anlamı itibarıyla bir kemeri yansıtır. Ancak bu tasarımda ortadaki yuvarlak kemer, iki yandan düz atkı şekline dönüşerek, köşelerde ise 90 derece açı yaparak konsola oturur. Ortadaki kapı açıklığının tanımlamaya çalıştığımız şekildeki kemerinin alınlığı ise kapatılmış ve buraya 25 Rebi'ül-ahir 1313-25 Zilhicce 1323 (15 Ekim 1895-27 Şubat 1906) tarihlerini veren ayet kitabesi yerleştirilmiştir.

Kare planlı harim, duvarlara pilasterler şeklinde yansıyan sekiz ayak ve bu ayaklar arasına atılan kemerlerle oluşturulmuş sekizgen baldaken konstrüksiyonun taşıdığı bir kubbeye örtülüdür (Res.5-6). Baldaken ayakları ile köşelerde yer alan ayaklar arasına örülen perde duvarlar ise harim cephelerini oluşturmaktadır (Res.7-8). Sekizgen kasnak üzerinde yükselen kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Kasnak yüzlerine yuvarlak kemerli ikişer pencere açılmıştır. Dış cephelerde olduğu gibi, kubbeyi taşıyan ayakların pilasterler şeklinde iç yüzeye yansımalarıyla duvarlar üçer bölüme ayrılmıştır. Doğu ve batı duvarlarında her bölümde altlı üstlü yerleştirilmiş ikişer pencere bulunmaktadır (Res.7-8). Yuvarlak kemerli bu pencerelerden alt sıradakiler daha büyüktür. Profillendirilmiş ahşap çerçevelere sahip bu açıklıklar, içerden dışarıya doğru daralmaktadır Güney duvarında da aynı düzen devam etmekle birlikte, orta bölümün alt sıra penceresi yerine mihrap nişi yerleştirilmiştir. Kuzey tarafında ise alt kesimde, diğer alt sıra pencereleriyle aynı özellikleri taşıyan üç açıklık, harimden son cemaat yerine geçişi sağlar (Res.5). Son cemaat yerinin üstünde yer alan kadınlar mahfili ise harime üç kemerle açılmaktadır. Bu mahfil katı pandantiflerle geçilen üç kubbeye örtülmüştür (Res. 9).

Güney duvarının ortasında altı kenarlı mihrap, batı köşesinde minber, doğu köşesinde de vaaz kürsüsü yer alır (Res.7-8). Beyaz ve damarlı koyu renk mermerden inşa edilmiş mihrap, altı kenarlı bir nişe sahiptir. İki tarafından yüksek kaideler üzerine oturtulmuş üst üste yerleştirilmiş ikişer sütunçeye sınırlandırılmıştır. Sütunçelerin iki tarafına üstüste yerleştirilmiş düşey dikdörtgen panolarla, mihrap bir çerçeve içine alınmıştır. İki sütunçe birer yumurta dizisiyle ayrılırken üsttekiler korint tarzını anımsatan birer başlığa sahiptir. Bu başlıkların üzerinde uzanan yatay süsleme frizini, iki tarafı düz ortada yuvarlak kemer biçimli bir tepelik taçlandırmıştır. Alttaki akantus yapraklı bir frizin çevrelediği tepeliğin kemer kavsi kıvrımlı dallarla süslenirken, kilit noktası da üstte alemle taçlandırılmış C kıvrımlarının oluşturduğu arma gibi bir motifle belirginleştirilmiştir. Kemer aynasında yer alan ve 1323/1905-6 tarihini veren ayet kitabesi de, kabartma olarak yapılmış stilize bitkisel motiflerden oluşan bir kompozisyonla çevrelenmiştir. Alt kesimdeki nişin kaş kemerinden gerçek perde izlenimi uyandıran dökümlü bir perde sarkmaktadır. Batılı unsurların kullanıldığı bu mihrap kuruluşunun etrafı ise rumi, palmet ve kıvrım dallardan oluşan ve kalem işi tekniğinde yapılmış geleneksel bir kompozisyonla çevrelenmiştir.

Beyaz ve koyu renk damarlı mermerden yapılmış minber, Oryantalist eğilimleri de yansıtan yoğun süslemelere sahiptir. Doğu ve batı yüzleri simetrik bir düzen gösteren minberin süpürgelik kısmı yoktur. Merdiven korkulukları tek bir pano halinde düzenlenmiş olup bu pano yivli sütunlar ve aralarına yerleştirilen sivri at nalı kemerlerle bir arkad sırası şeklinde verilmiştir. İççe iki üçgen şeklinde farklı renkte mermerle oluşturulan yan aynalıklardan içte kalan üçgenin yüzeyinde dik açının bulunduğu köşeden çıkarak diğer iki dar açığa doğru uzanan iri akant yaprakları görülür. Köşk korkulukları birer kare pano halinde düzenlenmiş olup profilli silmelerle çerçevelenmiştir. Bu çerçevenin içinde merkezinde ay-yıldız olan bir güneş motifi yer alır. Köşk korkuluğunun altında yer alan geçit kısmının kemer kilit taşı kemer altına doğru istirdiye motifi şeklinde sarkmış üst bölümde ise kıvrık dallar üzerinde yer alan bir yumurta motifliyle son bulmuştur. Kemer köşelikleri kıvrık dallarla, kemer ayakları ise geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kompozit başlıklı sütunlara oturan

kemerlerle taşınan külâh, çok katlı olarak tasarlanmış ve her katı kendi içinde balık pulu, palmet, akant yaprakları, rozet gibi özgün motiflerle bezenerek bir alemle taçlandırılmıştır. İki yandan birer baba üzerine oturtulmuş ve kompozit başlıklı yukarıya doğru daralan kare kesitli ayakçıklarla sınırlandırılan minber kapısının taç kısmı soyut bitkisel motiflerle oluşturulan bir üçgen alınlığa sahiptir. Bu üçgen alınlığın ortasındaki oval madalyon içinde 1323/1905-6 tarihini veren bir ayet kitabesi bulunmaktadır.

Koyu renkli mermerden bir kaide üzerine oturtulmuş mermer vaaz kürsüsünün gövdesinde korkuluk iki pano halinde tasarlanmış ve her pano içine çift at nalı kemer işlenmiştir. Gövde altında da birer kozalak motifiyle birleşen yuvarlak kemerler sıralanmıştır. Minber gibi Oryantalist etkiler taşıyan merdiven korkuluğunda da arkad sırası şeklinde düzenlenmiş yivli sütunlar ile aralarına yerleştirilen sivri at nalı kemerler yer alır.

Yıkılan orijinal minarenin yerine 1927 yılında bugünkü minare inşa edilmiştir (Res.1-2). Camiden bağımsız inşa edilmiş minare, kuzey cephesinin önünde hafif doğuya kaymış şekilde konumlandırılmıştır. Alt katta çokgen bir kaidesi olan minare, caminin avlusunu oluşturan platform üzerinde ikinci bir kaide ile yükselir. Yaklaşık cami beden duvarları boyunca yükselen sekizgen planlı yeşil taşlarla inşa edilmiş kaidenin köşelerine mermerden birer pilaster yerleştirilmiştir. Pahlanmış pabuç kısmının üzerinde yükselen çokgen gövde, mukarnaslı şerefe ve petek üstündeki piramidal bir külâhla son bulur. Girişi kaidenin batı cephesindeki kapıdan sağlanan minarenin aşağıda söz edeceğimiz gibi, alt katta da, ikinci bir girişi vardır. Alt kattan buraya ulaşan merdiven, kapı açıklığı önünde bir sahanlık yaptıktan sonra yukarı doğru gövde içinde devam eder.

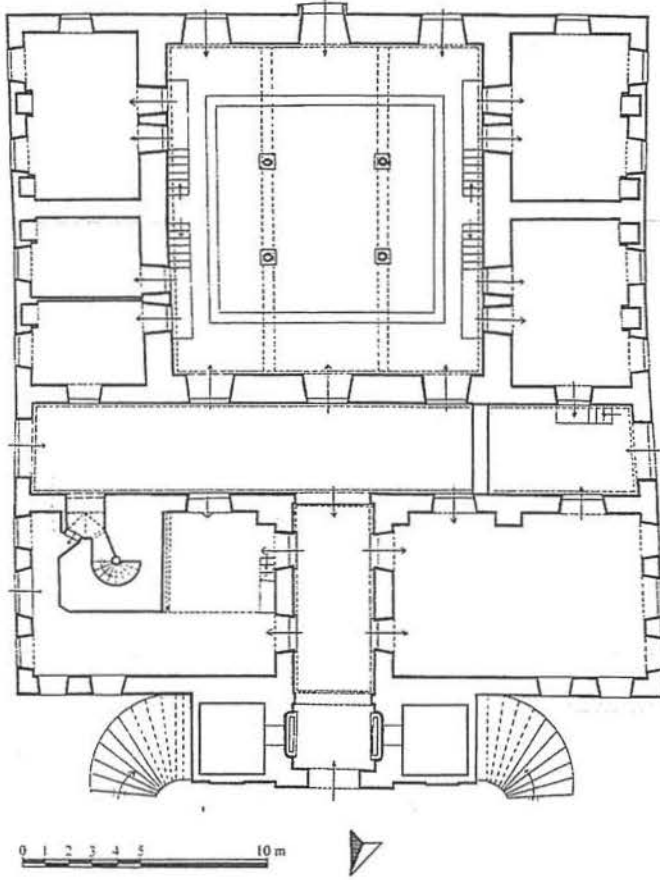
Camiyi doğu, batı ve kuzeyinden bir 'U' şeklinde dolanan avlu işlevi yüklenmiş platformun altında yapının mekteb-medrese olarak tasarlanmış bölümü yer alır (Res.1). Bu alt katı doğu, batı ve güney tarafından dar bir avlu çevreler. Avlunun daha geniş tutulmuş doğu tarafında bir havuz bulunmaktadır.

Alt katta, doğu batı yönünde uzanan bir koridorun güneyine medrese, kuzeyine ise mektep ve minare kaidesi yerleştirilmiştir (Şek.4).

Doğu ve batı duvarları kuzeye doğru hafif eğri inşa edilmiş olup cepheler bir sıra pembe, bir sıra yeşil renkli düzgün kesme taş sıralarıyla kaplanmıştır. Güney cephe ile doğu ve batı cephelerin güney taraflarında pembe taşların üstüste dizilmesiyle pilasterler oluşturulmuş, bu pilasterler arasına da açıklıklar yerleştirilmiştir. Güney cephesi, cami cephesiyle aynı düzlemde olan tek cephedir. Cephenin orta kesimine pilasterler üzerine oturan yuvarlak kemerli üç giriş yerleştirilmiş; bu girişlerden, mihrapla aynı eksende olanı dışarıya doğru taşıntı yapmıştır. Doğu ve batı kesimlerine yerleştirilen üsttekiler düşey, alttakiler yatay dikdörtgen formlu pencereler ise ortalarından ikiye bölünmüş tek pencere izlenimi uyandırmasına karşın; dikey olanlar medrese hücrelerini, yatay olanlar ise aynı hücrenin alt katındaki mekanı aydınlatan birbirlerinden bağımsız açıklıklardır.

Aynı özellikleri taşıyan doğu ve batı cephelerinde eksenden kuzeye kaymış karşılıklı birer giriş açıklığı vardır. Düşey dikdörtgen formlu bu girişlerin söveleri birer pilaster şeklindedir ve iki taraflarından ikinci birer pilasterle sınırlandırılmıştır. Bu girişlerin kuzey taraflarında yer alan düşey dikdörtgen formlu üçer açıklıktan ortadakiler birer giriştir. Ancak bu girişlerden batı cephede bulunana sonradan kapatılarak bir pencereye

lönüştürülmüştür. Karşılıklı giriş açıklıklarının güney yanında ise, pembe taşların istüste dizilmesiyle oluşturulmuş pilasterlerin arasına üçer pencere yerleştirilmiştir. Bunlar da, ikiye bölünmüş tek pencere izlenimi uyandıran medrese hücresi ve altındaki nekana açılan yatay ve düşey dikdörtgen formlu ikişer pencere şeklindedir. Alt kat cephelerinde bulunan pilasterler yukarıya doğru devam ettirilerek, üst kattaki platformu sınırlandıran korkuluk babaları işlevi kazandırılmıştır.

Şek.4- İzmir Salepçioğlu Camii Medresesi Planı (E.Albaş'dan işlenerek).

Caminin bulunduğu platforma ulaşım, kuzey cepheye dıştan bitştirilen ve kavis olarak yükselen karşılıklı birer merdivenle sağlanmıştır (Res.1-2). Basamakları mermerden olan bu merdivenlerin yapılması sonucunda; burada oluşan merdiven altı oşluğu bir duvarla kapatılarak eksenine alt kata giriş açıklığı, bu açıklığın iki yanına ise mermerden birer çeşme yerleştirilmiştir (Res.1, 3). Düşey dikdörtgen biçimli eşmeler, üstte oyma ve yüksek kabartma tekniğinde yapılmış ve birer ay-yıldız motifleriyle sonlanan volüt ve iri yaprak motiflerinden oluşan birer tepelikle açlandırılmışlardır. Kenar bordürlerinde ise bitkisel motiflerle rumi geçmeleri nımsatan motifler dikkati çeker. Merdivenin her iki yanında kalan alt kat cephesine düşey dikdörtgen biçimli ikişer pencere açılmıştır. İki tarafından ikişer pilasterle sınırlandırılmış alt katın düz atkılı giriş kapısı, kuzey güney yönünde uzanan düz tavanlı

giriş koridoruna açılır. İkiye ayrılmış bu koridorun, binadan dışarıya taşıntı yapan, kuzeyde kalan yaklaşık kare planlı bölümünün doğu ve batı duvarlarına karşılıklı olarak birer çeşme yerleştirilmiştir. (Res.10). Mermerden yapılmış çeşmeler tamamen kahverengine boyanmıştır. Basık kemerli birer niş içindeki çeşmelerin, çeşitli bitkisel ve kıvrımlı çubuklarla dekore edilmiş ayna taşlarında ikişer musluk bulunur. Birer ay-yıldız motifliyle taçlandırılmış musluklar, dairesel birer çerçeve içindeki ikişer çiçek motifinin içine yerleştirilmiştir. Üst kesimde ise *Maşallah* yazılı birer madalyon vardır. Niş alınlığında bulunan kare kesitli birer pencere, arkalarında bulunan yaklaşık kare planlı su haznelerine açılır.

Son derece simetrik bir planlamaya sahip alt kat, iki bölüm halinde tasarlanmıştır (Şek. 4). Ortadan hafifçe kuzeye kaydırılmış doğu batı yönlü bir ana koridor alt katı ikiye bölmektedir. Güneyindeki medrese ile kuzeyindeki mektep arasında bir geçiş mekanı olarak tasarlanmış bu koridor, doğu ve batı duvarlarında bulunan birer kapıyla dışarıya açılır. Üzeri putrelli volta döşeme ile örtülmüş koridorun batı tarafına sonradan örülen duvarla yeni bir mekan oluşturulmuştur. Kuzey ve güney duvarları üzerine karşılıklı gelecek şekilde yerleştirilmiş beşer açıklıkla iç mekanlar arasındaki bağlantı sağlanmıştır. Bunlardan güney duvarının doğu ve batı ucundakiler, dış cephelerde olduğu gibi, ikiye bölünerek tek pencereymiş izlenimi veren pencerelerdendir. Bu pencerelerden batıda bulunanların ikisi de sonradan kapıya dönüştürülerek güneylerindeki mekanlara geçiş sağlanmıştır.

Ana koridorun kuzeyinde kalan ve alt katta ana cepheden girişi sağlayan kuzey güney yönlü giriş koridorunun doğu ve batısına dikdörtgen planlı birer mekan yerleştirilmiştir. Bu mekanlardan batıdaki güney duvarında bulunan iki kapı ile ana koridora, doğu duvarındaki iki kapı ile de giriş koridoruna açılmaktadır. Batı duvarının ortasında yer alan ve dışarıya açılan kapı sonradan pencereye dönüştürülmüştür. Sonradan pencereye dönüştürülen bu kapının iki yanında birer, kuzey duvarının batı tarafında da iki pencere bulunmaktadır. Üzeri putrelli volta döşeme ile örtülmüş bu mekandaki açıklıklardan kapılar yuvarlak kemerli, pencereler ise düşey dikdörtgen biçimlidir. Giriş koridorunun doğusunda kalan mekan da, aynı örtü sistemi ile kapı ve pencere düzenini sahiptir. Ancak, bu mekanın güneydoğusunda, caminin önünde yükselen minarenin esas kaidesi bulunur. Çokgen planlı minarenin düşey dikdörtgen formlu ikinci kapısı, önündeki küçük bir eyvana açılır. Üzeri tonozla kapatılmış dört kenarlı eyvanın bir kenarına doğudaki mekanla bağlantıyı sağlayan küçük bir kapı yerleştirilmiştir. Eyvanın ağız kısmı, ana koridora bakmaktadır.

Ana koridorun güneyinde kalan medrese, bir platform şeklinde zeminden yükseltilmiş bir orta mekan ile bu mekanın doğu ve batısındaki ikişer hücreden oluşur (Res.11). Etrafı bir çevre koridoruyla kuşatılmış kare planlı platforma yüksek taş kaideler üzerine oturtulmuş demirden dört sütun yerleştirilmiştir. Gövdeleri yivlendirilmiş sütunların üzerinden kuzey güney yönünde iki kiriş uzanmaktadır. Üzeri putrelli volta döşeme ile örtülmüştür. Doğru ve batı tarafta, altlarında birer bodrum kat bulunan ikişer hücre yer alır (Res.12). Her hücrenin önüne birkaç basamaklı merdivenle ulaşılan birer sahanlık yapılmıştır. Dört adet sahanlığa da düşey dikdörtgen formlu yan yana yerleştirilmiş ikişer kapı açılmaktadır. Her hücrede kapıların karşısında bulunan duvarlarında ikişer pencere, ikişer ocak bulunmaktadır. Kuzeydeki hücrelerin kuzey duvarlarına, güneydeki hücrelerin güney duvarlarına birer pencere daha yerleştirilmiştir.

Ancak, kuzeybatıdaki hücrenin kuzey duvarındaki penceresi kapıya dönüştürülmüştür. Üst katta camiyi çevreleyen babalardan üç tanesi, aynı zamanda, alt kattaki medrese hücrelerinde yer alan ocakların bacası olarak da işlevlendirilmiştir.

Kuzeydoğudaki hücre sonradan örüldüğü anlaşılan ince bir duvarla ikiye bölünmüştür. Bu hücre dışındaki diğer üç hücrenin de, orijinalinde, kuzeydoğudaki gibi, iki ayrı mekandan oluştuğu ve sonradan aradaki bölme duvarlarının kaldırılarak büyük birer mekan haline getirildikleri izlenimi uyandırmaktadır. Kaldı ki, her hücrede ikişer kapı ve ikişer ocak olması da bu görüşü destekler niteliktedir. Diğer taraftan her hücrenin altında birer mekan daha bulunmaktadır. Tavanları yaklaşık 1.5 m. yükseklikte olan bu mekanların ayrı birer girişi mevcuttur. Gerek dış cephelerde gerekse ana koridora bakan duvarlarında bulunan ikiye bölünmüş tek pencereymiş izlenimi veren pencerelerin altta bulunan yatay dikdörtgen biçimli olanları bu bodrum kat mekanlarına açılmaktadır. Orta mekana birer kapıyla, dışarıya da pencerelerle açılan bu mekanların, öğrenci hücreleri gibi yaşamsal işlevleri olabileceğini düşündürmektedir.

Salepçioğlu Camii konumlandırılışı ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan anıtsal görünümü ile dikkati çeker (Res.1-2). Yapıda çarpıcı etki bırakan en önemli özellik inşa malzemesinden kaynaklanmaktadır. Yeşil taşlarla örülmüş cephelerde pilasterlerle pencere ve kapı açıklıklarının beyaz renkli çerçevelerinin yaptığı renk kontrastı ahenkli bir uyum içindedir. Son derece simetrik düzenlenmesinin yanı sıra; hem köşeleri belirleyen, hem de cephe yüzeylerini belirli alanlara ayıran pilasterler, sadelikleri ve kesin geometrik çizgileriyle önem kazanır ki, bu da ampir tarzın özelliklerini akla getirmektedir. Yine simetrik tasarımı ile dikkati çeken alt katta da, renk etkisi yeşil ve pembe taşların dönüşümlü olarak kullanılmasıyla elde edilmiştir. Cephelerde tamamen mermerden inşa edilmiş pilasterler, duvarların üst kesimini dolaşan silmeler; pencere ve kapı açıklıklarının söveleri ve kemerleri bol profilasyonları ile dikkati çeker. Yapıyı taçlandıran kubbe, yüksek bir kasnak üzerine oturtularak daha da yukarı taşınmış ve böylece kendisine yükselme vurgusu yüklenmiştir. Bu kubbe ve önünde alt seviyede sıralanan ön mekanın üç kubbesiyle birlikte yapıda örtü sistemi açısından bir kademelendirme oluşturulmuş; altta kalan üç kubbenin tepe noktalarının yükseltilerek birer alemle taçlandırılması da görüntü tasarımı açısından Oryantalist diyebileceğimiz bir yaklaşımı ortaya koymuştur.

Son cemaat yeri de bezeme özellikleriyle dikkati çeker. Putrelli volta döşeme şeklindeki tavan yüzeyi kalemişi süslemelerle bezenmiştir (Res.4). Tavan göbeğinde yer alan sekiz kollu bir yıldız ve bu yıldızın kolları arasına gelecek şekilde yerleştirilmiş eşkenar dörtgenlerle çevrelenerek adeta ikinci bir sekiz kollu yıldız oluşturulmuştur. Merkezdeki yıldızın ortasındaki madalyonun etrafı alçıdan yapılmış palmet ve 'C' lerle çevrelenmiş ve bu kompozisyonlar arasından çıkan akant yaprakları yıldız kollarına doğru yayılmıştır. Eşkenar dörtgenlerin içine bitkisel kompozisyonlar, tavan göbeğini dıştan sınırlayan çerçevenin köşelerine ise kıvrım dallar, stilize palmetler ve rumilerden oluşan bitkisel karakterli bezemeler yapılmıştır. Göbeğin iki tarafında uzanan tavanda, putreller arasında kalan içbükey kavisli yüzeyler de benzer kompozisyonlarla bezenmiştir. Kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde konumlandırılmış kadınlar mahfilinin ahşaptan yapılmış dairesel merdivenleri, mekansal tasarımından çok süslemenin bir parçası haline gelen niteliğiyle önemlidir.

Harim de de, yapının dışında olduğu gibi; duvarların yeşili, beyaz mermerden pilasterler, pencere ve kapı kemerlerinin ahşaptan kahverengi çerçeveleri, açık ve koyu renk mermerlerle inşa edilmiş mihrap, minber ve vaaz kürsüsü ile diğer strüktürel ve dekoratif elemanların renkleri, hacmin renk şemasını da ortaya koyan kontrastlıklar oluşturur (Res.6, 8). Yoğun süslemelere sahip harimde, ana kubbe ve kasnak yüzeyi alçıdan yapılmış kompozisyonlar ve kalem işi işçiliğiyle bezenmiştir. Kubbe yüzeyinin göbekten eteğe doğru radyal hatlarla 16 dilime ayrılarak her dilimin içi ay-yıldız ya da iki C kıvrımı, akant yaprağı, palmet gibi motiflerden oluşan birer kabartma kompozisyonla süslenmiştir (Res.6). Asma yaprakları ve kurdela motifleriyle bezenmiş geniş bir süs bordüründen sonra kubbe eteğine doğru büyüyen ikinci bir 16 dilimli sistem tekrarlanmıştır. Ancak bu sistemde, akant yaprakları, şeritler, kıvrıklar gibi motiflerden oluşturulmuş kompozisyonlar her dilimin alt ve üst kesimine birer tane, ortasına ise kıvrımlı şeritlerle birleşen ikişer tane yerleştirilmiştir. Kubbenin küresel görünümünü vurgulayacak şekilde genişleyerek dağılan bu süsleme, kasnağa kadar ulaşmaktadır. Kasnak da, süslü başlıkları olan birer pilasterle 16 bölüme ayrılmıştır. Her bölüme dönüşümlü olarak yuvarlak kemerli ve vitraylı ikişer pencere ile ortasındaki içiçe iki yıldızla ayrılmış ikişer panodan oluşan süslemeler yapılmıştır.

Yivlendirilmiş kemerlerin bağladığı yanlarından ince yivlere sahip pilasterlerin C'lerle oluşturulmuş S biçimli konsollar üzerine oturan mermer bloklar şeklinde başlıkları vardır. Pilasterlerin üst kesiminde ters palmet motifleri yer alırken, başlık bölümünde yıldız, rozet ile S ve C kıvrımlarından oluşan süslemeler dikkati çeker. Kemer aralarındaki pandantif yüzeylerine içlerinde yazı bulunan siyah zeminli sekizgen panolar yerleştirilerek etrafı altın yaldızlı yumurta motifleri ile çevrelenmiş, iki taraflarından da kıvrık dallarla bezenmiştir. Profillendirilmiş kemerlerin tepe noktalarına da üzerlerinde ay-yıldız motifleri bulunan kıvrım dallarla çerçevelenmiş birer yumurta motifi yerleştirilmiştir. Kubbe geçişlerini sağlayan tromp yüzeyleri iki bölüme ayrılarak her iki bölümde de aynı kompozisyonlara sahip kalem işi süslemeler tekrarlanmıştır. Yüzeyler palmet ve rumilerden gelişen kıvrım dallarla bezenmiştir.

Harime üç kemer gözüyle açılan mahfilin üç kubbesi ile pandantifleri birbirinin aynı olan yoğun kalem işi süslemelerle bezenmiştir (Res.9). Kubbeler göbekten eteğe doğru uzanan boyama çizgilerle sekiz dilime ayrılmış ve bu dilimler arasına geometrik geçme motifler işlenmiştir. Her dilimin alt ve üst kesimleri ile kubbeleri ayıran yuvarlak kemerlerin karınlarına soyut bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonlar işlenmiştir. Pandantif yüzeylerinde merkezdeki yürek biçimli madalyonun etrafından ve içinden dağılan soyut bitkisel motifler, mahfilde yer alan sağır kemerlerin alınlarında ise kıvrım dallar, palmetler ve soyut bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonlar dikkati çeker. Alçıdan yapılmış boyalı kompozisyonlar ise kubbe eteklerinde yumurta dizisi şeklinde, kemer kilit taşlarında kıvrık dallar, çeşitli kıvrımlar gibi motiflerle oluşturulmuştur.

Mekteb, medrese, çeşme gibi birçok mimari yapı tipini bünyesinde toplayan Salepçioğlu Camii, mimari tasarımı ve süsleme özellikleri açısından ilginç özellikler sergiler. Alt katı medrese ve mektep, üst katı cami olarak inşa edilmiş binada, yapıların konumlandırılışı açısından Osmanlı mimari eserleri arasında önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da fevkanı kuruluştta inşa edilmiş bazı camilerin alt katlarının farklı işlevler için tasarlandıkları bilinmektedir. İstanbul'da 1553-54 tarihli Kapı Ağa'sı Camii'nde

mahzen ve sarnıç¹²; 1562 Tahtakale Rüstem Paşa Camii'nde mahzen ve dükkan¹³; 1577 Azapkapı Sokullu Mehmet Paşa Camii'nde mahzen ve dükkan¹⁴; Diyarbakır'da 1587-91 tarihli Melek Ahmet Paşa Camii'nde depo, dükkan ve geçit¹⁵; İstanbul'da 1745 tarihli Hacı Beşir Ağa Camii'nde dükkan ve sebil¹⁶; Akhisar Zeytinliova'da 1747 yılından önceye tarihlendirilen Kara Osmanoğlu Camii'nde geçit, dükkan ve mekanlar¹⁷ bu tip uygulamanın örnekleridir.

Hem başkent İstanbul'da hem de Anadolu'da görülen bu düzenleme, İzmir'in önemli camilerinde de uygulanmıştır. 17. yüzyıla tarihlendirilen ve bugünkü görünümünü daha sonraki tarihlerde almış olan Başdurak Camii'nde depo ve dükkanlar; Şadırvanaltı Camii'nde çarşı; Kestanepazarı Camii'nde ise depo ve dükkanlardan oluşan bir alt kat üzerine camilerin oturtulduğu görülür¹⁸. Çoğunluğu Kemeraltı'nda, yüksek rant getirisi olan çarşı içinde yer alan bu camilerde; hem arsa sorununa çözüm getirilmiş, hem de alt katlardaki depo ve dükkanlarla ticari aktivitenin kesintisiz sürmesine olanak sağlanmıştır.

Anadolu'da bilinen örnekleri az olmakla birlikte, bazı yapılarda ise alt katların ticaret yerine eğitim işlevine sahip bölümlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Salepçioğlu Camii de, alt katı medrese ve mektep olarak tasarlanmış düzenlemesiyle farklı bir uygulama olarak dikkat çeker. Salepçioğlu Camii gibi alt katı bir eğitim kurumuna ayrılmış diğer bir örnek de, alt katı mektep olarak inşa edilmiş İzmir'deki İkiçeşmelik Camii'dir. Cami ve medreseyi aynı bina içinde barındıran diğer bir örnek de, erken tarihli olmakla birlikte Bursa Hüdavendigâr Camii ve Medresesi'dir¹⁹. Ancak, 14. yüzyıla tarihlendirilen bu yapıda cami alt katta, medrese üst katta yer alır.

Salepçioğlu Camii, plan şeması açısından tek kubbeyle örtülmüş kare planlı harimi ile Anadolu'daki tek kubbeli kübik cami geleneğini sürdüren bir örnek olmakla beraber, kubbe duvarlar yerine sekiz ayaklı bir sistemle taşınır. Kare alan içerisine yerleştirilen sekiz ayak ve bu ayakları bağlayan kemerlerle oluşturulmuş bir baldaken kuruluş, caminin ana konstrüksiyonunu oluşturur. Duvarlar da, taşıyıcı özelliği ortadan kalkarak perde duvar niteliği kazanmışlardır. Osmanlı Mimarisi'nde görülen ve Sinan'la birlikte orijinal bir şema olarak gelişen sekiz ayak uygulamasının kare planlı yapılardan 1551 tarihli İstanbul Hadım İbrahim Paşa Camii, Diyarbakır Behram Paşa Camii, 1572-73 tarihli Tokat Ali Paşa Camii ve 1586 tarihli Kayseri Kurşunlu Camii gibi örneklerde

¹² T.Öz, *İstanbul Camileri*, C.I, Ankara 1962, s.20.

¹³ T.Öz, *ay.es.*, s.116-117.

¹⁴ G.Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, p.285-287.

¹⁵ M.Sözen, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul 1971, s.95-99.

¹⁶ T.Öz, *a.g.e.*, s.19.

¹⁷ İ.Kuyulu, *Kara Osman-oglu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Ankara 1992, s.16-36.

¹⁸ İzmir camilerinin tarihlendirmeleri için bkz. M.Aktepe, "Osmanlı Devri İzmir Cami ve Mescitleri Hakkında Ön Bilgi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.3 (Ekim 1972), 1973, s. 177-212 ve S.4-5 (Ağustos 1973-74), 1974, s.91-152.; İzmir camilerini de içeren geç dönem camileri için bkz. R.Arık, *Bazı Örnekleriyle Anadolu'da 'Barok Denen Camiler'* (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara 1971.; Ayrıca bkz. İ.Kuyulu, "İzmir'de Osmanlı Dönemi Yapıları", *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 4-8 Ekim 1999)*, baskıda.

¹⁹ O.Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s.13.

rastlanmaktadır²⁰. Ancak, bu yapılardaki sekizgen şema, duvarlardan içeriye doğru uzatılan ayaklarla oluşturulmuştur. 1585 tarihli İstanbul Mehmet Ağa Camii ile 1727 tarihli Nevşehir Damat İbrahim Paşa Camii'nde kare alan içine yerleştirilen sekizgen destek sistemi duvar payeleriyle sağlanmıştır. Ancak, her iki yapıda da güneyde dışa taşıntı yapan bir bölüm içine mihrap yerleştirilmiştir. Bugünkü görünümünü 19. ve 20. yüzyılda yapılan onarımlardan sonra alan İzmir Kemeraltı Camii ile 1867 tarihli Konya Aziziye Camii²¹ ise Salepçioğlu Camii ile benzer bir kuruluştan inşa edilmişlerdir.

Anadolu Türk Mimarisi'nde, bir caminin alt katını işgal eden mektep, medrese örneklerine pek rastlanmamaktadır. Salepçioğlu Camii'nin alt katının ise mektep ve medrese olarak tasarlanmış olması önemli bir farklılığa işaret eder. Geleneksel Anadolu medreseleri içinde belirli bir tipolojiye uymayan medresenin, belki de, kapalı avlulu medreseler içinde ele alınması gerekir. Bir çevre koridoruyla diğer mekanlardan ayrılmış ortadaki yükseltilmiş platform, medreselerin vazgeçilmez ögesi olan bir avlu anısına yapılmış olabilir. Diğer taraftan avlu anısına yapılmış olabilecek platformu dört yönden kuşatan ve sağlı-sollu hücrelere geçişi sağlayan çevre koridoru da, açık avlulu medreselerin revak sistemini akla getirmektedir.

Salepçioğlu Camii'nin medresesi, belirli bir tipolojiye uymamakla birlikte, tamamen kapalı mekanlardan oluştuğu için, kapalı avlulu medreselerle karşılaştırılmasının daha doğru olacağını düşünmekteyiz. Çok farklı plan şemalarının denendiği Osmanlı Dönemi medreseleri arasında, sadece iki yapının kapalı avluya sahip oldukları görülmektedir²². 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi ile 1413-15 tarihli Gümüş Hacı Halil Paşa Medresesi örneklerinden sonra, Salepçioğlu Camii'nin medresesi de, bu kategoriye katılan yeni bir örnek olarak ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu bağlamda, daha önce sözünü ettiğimiz, bir camiyle aynı binayı işgal eden Bursa Hüdavendigar Camii'nin üst katındaki medrese de, kapalı bir medrese olarak bu gruba katılabilir²³.

Dönemin çoğu Anadolu camisinde olduğu gibi, Salepçioğlu Camii'nde de, plan kuruluşu ile bezeme programı arasında gelenekselle, geleneksel olmayanı bir arada barındırması açısından bir tezat gözlenir. Medrese, mektep, çeşme gibi farklı işleve sahip yapıları bünyesinde barındıran Salepçioğlu Camii; bir yandan, kare alan içerisinde kubbenin sekiz ayaklı bir sistemle taşındığı geleneksel plan şemasını sürdürür, diğer yandan ise, bezemelerinde Yunan, Roma ve Rönesans mimarisine özgü çeşitli biçimleri biraraya getirir. Döneminin seçmeci anlayışı içinde, süsleme repertuarında Oryantalist eğilimli yaklaşımlar da dikkati çeker²⁴.

²⁰ Sekiz destekli camilerin gelişimi ve örnekleri için bkz. D.Kuban, *Osmanlı Dini Mimarisinde İç Mekan Teşekkülü (Rönesansla bir mukayese)*, İstanbul 1958, s.50-54.; S.Batur, "Osmanlı Camilerinde Sekizgen Ayak Sisteminin Gelişmesi Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, S.I (1968), s.139-165.

²¹ M.Sözen-R.Arık-vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 303.

²² Y.Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara 1999, 206.

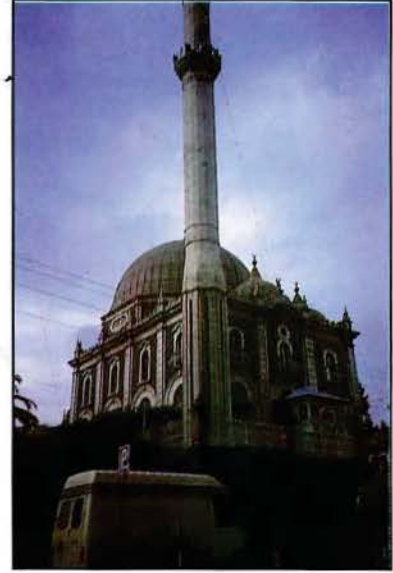
²³ M.Sözen-R.Arık-vd., *a.g.e.*, s. 319.

²⁴ İzmir'deki Oryantalist yapılar için bkz. İ.Kuyulu, "Kemeraltı, Çorakkapı, Keçeciler ve Kemer Polis Karakolları Örnekleriyle İzmir'de Oryantalist Eğilimli Yapılar", *XI. Türk Sanatları Kongresi (Hollanda, Utrecht 22-25 Ağustos 1999)*, baskıda.

İNCİ KUYULU ERSOY

Res.1- İzmir Salepçioğlu Camii.
Kuzeyden genel görünüş.

Res.2- İzmir Salepçioğlu Camii.
Kuzeydoğudan genel görünüş.

Res.3- İzmir Salepçioğlu Camii. Alt
girişin batısındaki çeşme.

Res.4- İzmir Salepçioğlu Camii. Son cemaat yeri
tavani.

Res.5- İzmir Salepçioğlu Camii. Harim, kuzeybatıdan
genel görünüş.

Res.6- İzmir Salepçioğlu Camii. Harim kubbesi.

Res.7- İzmir Salepçioğlu Camii. Harim, güneydoğudan genel görünüş.

Res.8- İzmir Salepçioğlu Camii. Harim, güneybatıdan genel görünüş.

Res.9- İzmir Salepçioğlu Camii. Mahfil katı.

Res.10- İzmir Salepçioğlu Camii. Alt kat, giriş koridorunun batısındaki çeşme.

Res.11- İzmir Salepçioğlu Camii. Alt kat, medresenin kuzeyinden genel görünüş.

Res.12- İzmir Salepçioğlu Camii. Alt kat, medresenin doğusundan genel görünüş.